

اطلاع‌درمانی: راهکاری نوین با مفهومی قدیمی در بهبود بیماری‌های مزمن

فیروزه زارع فراشبندی^۱، اعظم یاراحمدی^۲

مقاله مروری نقلی

چکیده

با توجه به اهمیت اطلاعات سلامت و لزوم دریافت آن توسط بیماران و خانواده‌های آنان، همچنین با وجود هزینه‌های سرسام‌آور درمان که گریبان‌گیر آن‌ها می‌باشد، ضرورت استفاده از راهکارهای درمانی ارزان و مقرون به صرفه‌تر احساس می‌شود. اطلاع‌درمانی از جمله روش‌های درمانی آسان، در دسترس و کم‌هزینه‌ای است که امروزه در اغلب کشورهای پیشرفته به عنوان یکی از راهکارهای درمانی مهم در کنار سایر روش‌های درمانی به کار می‌رود. متأسفانه در ایران هنوز اهمیت چنین روش‌هایی و نقشی که کتابداران پزشکی در آن دارند، ناشناخته باقی مانده است. اطلاع‌درمانی تهیه اطلاعات مناسب، در زمان مناسب و برای بیمار مناسب است که به بهبود سلامتی جسمی و ذهنی افراد جامعه و بیماران کمک می‌نماید. این مقاله یک مقاله مروری نقلی است و هدف از آن ارائه تعاریف و مفاهیم اطلاع‌درمانی، نقش آن در آموزش به بیمار، نقش کتابدار پزشکی در اطلاع‌درمانی و مزیت‌های اطلاع‌درمانی است. جهت جستجوی مقالات از آدر ۱۳۹۱ خورشیدی تا مرداد ۱۳۹۲ خورشیدی با استفاده از کلیدواژه‌های «اطلاع‌درمانی»، «کتاب‌درمانی»، «کتابداران پزشکی»، «کتابخانه» و «بیماری‌های مزمن» در پایگاه‌های SID, Magiran, ISI, Web of Science, Science Direct, Pubmed, Ebsco, Springer, Proquest و IranMedex, Irandoc, Noormags, Elsevier, MDConsult, Emerald انگلیسی بازیابی گردید. پس از بررسی مدارک بازیابی شده، تعداد ۲۹ مدرک انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفتند. جمع‌بندی مرور متون ذکر شده نشان داد که کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی می‌توانند از طریق اطلاع‌درمانی و سایر زیرحوزه‌های آن در کنار تیم درمان اعم از پزشکان، متخصصین تغذیه، روانشناسان، مشاوران و متخصصان سایر رشته‌ها نقشی مؤثر در بهبود فرآیندهای درمانی داشته باشند. در این میان، به دلیل نوظهور بودن چنین روشی در ایران، ضروری است که نقش کتابداران پزشکی در این امر برای متخصصان حوزه علوم پزشکی و وابسته و مسئولان معرفی و تبیین شده و بسترسازی‌های لازم جهت استفاده از این روش ارزان و در دسترس صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: اطلاع‌رسانی؛ درمانی؛ کتابداران؛ آموزش بیمار؛ بیماری‌های مزمن

پذیرش مقاله: ۹۳/۶/۱۷

اصلاح مقاله: ۹۳/۴/۱۸

دریافت مقاله: ۹۲/۸/۲۱

ارجاع: زارع فراشبندی فیروزه، یاراحمدی اعظم. اطلاع‌درمانی: راهکاری نوین با مفهومی قدیمی در بهبود بیماری‌های مزمن. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۳؛ ۱۲(۱): ۱۲۵-۱۳۵.

۱- استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- کارشناس ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤل) Email: a_yarahmady@yahoo.com

مقدمه

امروزه اطلاعات به عنوان یکی از مهمترین منابع قدرت در جهان مطرح می‌باشد. فن‌آوری اطلاعات در سال‌های اخیر به واسطه رشد و گسترش روز افزون، به کارگیری امکانات رایانه‌ای در انتقال داده‌ها، ایجاد شبکه جهان‌گستر مانند وب و اینترنت و اطلاعات ارزشمند و خدمات متنوع، محیط‌های تبادل اطلاعات را به شدت دچار تغییر کرده است. در این میان، بیماران نیز مانند سایر کاربران جامعه اطلاعاتی در جستجوی اطلاعات مورد نیاز خود هستند. هرچند بیماران و خانواده‌های آنان همواره جویای اطلاعات بوده‌اند، اما اغلب نمی‌توانسته و نمی‌توانند اطلاعات پزشکی را با همان عمق و کیفیتی که به سرعت و سهولت برای متخصصان مراقبت‌های بهداشتی دسترس‌پذیر است، بیابند یا ارزیابی کنند. امروزه بیماران و اعضای خانواده آن‌ها نقش فعال‌تری در سلامت خود دارند. گرچه برای این که یکی از اعضای شرکت‌کننده در تیم مراقبت بهداشتی باشند، لازم است که به اطلاعات مناسب دسترسی داشته باشند تا بتوانند بر اساس آن تصمیم‌گیری کنند. در گذشته به کتابداران هشدار می‌دادند که اطلاعات، خدمات و توصیه‌های پزشکی و حقوقی را فقط باید پزشکان ارائه کنند. از سوی دیگر، اغلب کتابداران، از جمله کتابداران کتابخانه‌های عمومی فاقد منابع ضروری برای بازبانی اطلاعات دقیق پزشکی بودند و از این که واسطه جستجوی اطلاعات برای بیماران باشند، ناراضی بودند (۱). اما امروزه ارائه خدمات اطلاعاتی به انواع مراجعان یکی از وظایف مهم کتابداران به شمار می‌آید و این خدمت برای کتابداران بالینی یا پزشکی که اطلاعات سلامت را ارائه می‌کنند، اهمیت بیشتری دارد. به‌طور کلی اطلاعات آن چیزی است که شخص با استفاده از آن در خصوص موضوعی ویژه مطلع می‌شود. هر فرد می‌تواند با اندکی تلاش به نیاز اطلاعاتی خود پی برد و منابع موجود را از طریق شنیدن، خواندن، دیدن و تجربه دریافت کند. اگر این منابع ناکافی باشد، اطلاعات بیشتر را از منابع دیگر به دست خواهد آورد. این اطلاعات

ممکن است عملاً کاربردی نداشته باشد، اما به نظر می‌رسد که داشتن اطلاعات حس قدرت و کنترلی را در مردم ایجاد می‌کند (۲). داشتن اطلاعات سلامت هم به مردم حس قدرت و کنترل بهتر بر روی بیماری‌شان را القاء می‌کند. امروزه تقاضای در حال افزایش اطلاعات سلامت توسط بیماران و مراقبان آن‌ها یک تغییر حیاتی در خدمات مراقبت از سلامت به سمت پزشکی متمرکز بر بیمار ایجاد کرده است و بیمار را به سمت مرکز تصمیم‌گیری پزشکی آورده است (۳). اطلاعات سلامت در صورتی که در زمان مناسب در دسترس بوده و دارای کیفیت و اعتبار کافی باشد، برای افراد، به ویژه بیماران مفید است (۴).

مشکلی که در این زمینه وجود دارد این است که اطلاعاتی که افراد در خصوص سلامت به دست می‌آورند، اغلب نادرست هستند. در این موارد به جای این که اطلاعات کمک‌کننده باشند بسیار مضر هستند. این اطلاعات نادرست ممکن است از طریق یک جستجوی نادرست یا در نتیجه یک پژوهش نادرست یا استفاده از اطلاعاتی قدیمی و منسوخ شده در دسترس بیمار قرار گرفته باشند و یا اطلاعاتی باشند که فهم آن‌ها برای بیمار بسیار پیچیده است. گاهی ممکن است اطلاعات فقط در ازای پرداخت هزینه قابل توجه و گزافی در دسترس و اختیار افراد بیمار قرار گیرد که در این صورت بایستی تضمینی برای کیفیت و اعتبار آن‌ها وجود داشته باشند. گاهی اوقات بیماران فقط به سادگی اطلاعات را دریافت نمی‌کنند، مثلاً مراقبان بهداشتی فراموش می‌کنند که بعضی حقایق و دستورالعمل‌ها را به آن‌ها بگویند. این مسئله می‌تواند ناشی از برنامه زمان‌بندی بسیار شلوغ مراقبان بهداشتی یا فرض آن‌ها بر این که بیمار این حقایق را می‌داند، باشد (۴). اطلاعات سلامت مهم است و همیشه با مراقبت‌های بهداشتی و درمانی در دسترس است، گرچه تا به حال اصطلاح آموزش سلامت به معنی دادن اطلاعات به بیماران در مورد مراقبت‌شان به کار رفته است، اما امروزه اصطلاح اطلاع‌درمانی نیز به همین مفهوم اشاره دارد. در حال حاضر،

پیشرفت سیستم‌های اطلاعاتی بهداشتی این امکان ایجاد شده است که اطلاعات مورد نیاز بیمار به طور خودکار یادستی و در شکل‌های گوناگون چاپی (در کلینیک، بخش‌های جراحی و داروخانه‌ها)، یا تلفنی و الکترونیکی (ایمیل و پیام کوتاه) بر اساس اطلاعات و گزارش‌های پزشکی الکترونیکی در اختیار بیماران قرار گیرد. بنابراین می‌توان به سادگی گفت اطلاع‌درمانی تکامل مفاهیم مراقبت، خود-مدیریتی، تصمیم‌گیری مشترک، مراقبت بیمارمحور، و پزشکی مبتنی بر شواهد با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی، برای تغییر ارائه استاندارد مراقبت‌های بهداشتی است (۹).

هدف از این مقاله، مروری بر تعاریف و مفاهیم اطلاع‌درمانی، نقش آن در آموزش به بیمار، نقش کتابدار پزشکی در اطلاع‌درمانی و مزیت‌های اطلاع‌درمانی است.

روش بررسی

این مقاله یک مقاله مروری نقلی است. جهت جستجوی مقالات از آذر ۱۳۹۱ خورشیدی تا مرداد ۱۳۹۲ خورشیدی با استفاده از کلیدواژه‌های «اطلاع‌درمانی»، «کتاب‌درمانی»، «کتابدار»، «کتابخانه» و «بیماری‌های مزمن» در پایگاه‌های SID, Magiran, ISI, Web of Science, Science Direct, Pubmed, Ebsco, Springer, IranMedex, Irandoc, Noormags, Elsevier, MDCConsult, Emerald و Proquest جستجو انجام شد. تعداد ۹۸ مدرک به فارسی و انگلیسی بازیابی گردید. پس از بررسی مدارک بازیابی شده، تعداد ۲۹ مدرک انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفتند. شرط بررسی مقالات، تمام متن بودن و پرداختن به یکی از موضوعات اطلاع‌درمانی یا کتاب‌درمانی، مفاهیم و تعاریف آن، نقش کتابداران در آن، و یا استفاده از آن در بیماری‌های مزمن یا برای بیماران بود.

شرح مقاله

تعاریف و مفاهیم اطلاع‌درمانی

اگر چه عده‌ای بر این باورند که ریشه اطلاع‌درمانی را باید در قانون آزادی اطلاعات و حق دسترسی همگان به اطلاعات

مدل اطلاع‌درمانی نقش اطلاعات را به صورتی نامحسوس تغییر داده است. به جای این که اطلاعات در مورد مراقبت یک فرد باشد، می‌تواند قسمت مهمی از مراقبت شخص باشد. به عبارت دیگر، اطلاعات می‌تواند مراقبت یا درمان باشد و زمانی که این تغییر نامحسوس مفهوم و نقش اطلاعات، به شکل کاملی فهمیده شود، اهمیت اطلاع‌درمانی آشکار می‌گردد (۵).

یکی از شیوه‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی به بیماران، اطلاع‌درمانی است که در دهه ۱۹۹۰ میلادی در ایالات متحده ظهور کرد. این ایده، یعنی اطلاع‌درمانی، ترکیبی از جنبه‌های اطلاعات و درمان، کتابداری و اطلاع‌رسانی، مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی می‌باشد (۶). این واژه به مسائلی مانند پیروی بیمار از دستورالعمل‌ها، رضایت و سواد سلامت بیمار می‌پردازد. گاهی اطلاع‌درمانی برای کمک به تصمیم‌گیری‌های درمانی همچون ادامه شیمی‌درمانی به کار برده می‌شود. اطلاع‌درمانی شکلی از کتاب‌درمانی است و می‌تواند با مفاهیمی همچون دارودرمانی، فیزیوتراپی و ... مقایسه شده و به عنوان یک ابزار یا روش درمانی در نظر گرفته شود (۸،۷). بنابراین اطلاع‌درمانی اصطلاح جدیدی است که اطلاعات بهداشتی و مربوط به سلامت را در اختیار بیمار قرار می‌دهد و بیمار را قادر می‌سازد تا تصمیمات آگاهانه‌ای درباره سلامت و درمان خود بگیرد و به این صورت در روند بهبودی خود شریک شود. بدین ترتیب اطلاع‌درمانی می‌تواند استفاده از منابع مراقبت‌های بهداشتی درمانی را کاهش دهد، چرا که می‌توان از طریق آن، دانش عمومی مردم از سلامت خود را افزایش داد و به ایجاد حس مسئولیت در آن‌ها برای سلامت خود کمک کرد. از طریق اطلاع‌درمانی مناسب، بیمار توانایی انتخاب بین موارد زیر را به دست می‌آورد: انتخاب یک شیوه زندگی سالم، به دست آوردن اطلاعات مبتنی بر شواهد، انتخاب خدمات پزشکی مناسب، انتخاب روش خود-مدیریتی بیماری، انتخاب برنامه بهداشتی و سلامتی راجع به خود و خانواده خود، انتخاب پزشک و بیمارستان (۲). امروزه با

جستجو کرد (۱۰)، اما کتاب‌درمانی مفهومی قدیمی در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است که به ارتباط متقابل بین فرد با محتویات یک یا چند کتاب یا انواع گوناگون منابع اطلاعاتی اطلاق می‌شود و قدمتی معادل کتابخانه اسکندریه دارد. بنا بر مستندات تاریخی در قرآن مجید و انجیل نیز بر قدرت شفابخش کلمات تأکید شده است.

اساس تعریف اطلاع‌درمانی، در کتاب‌درمانی نهفته است. اصطلاح biblio، به معنی کتاب، و therapy از ریشه therapeia، به معنی خدمت و کمک پزشکی مشتق شده است (۱۱). Delaney، یکی از نخستین پزشکان کتاب‌درمانی، در سال ۱۹۳۸ میلادی، کتاب‌درمانی را این گونه تعریف کرد: «درمان بیمار از طریق خواندن‌های منتخب». Brown نیز برای کتاب‌درمانی تعاریف دیگری چون «کمک‌رسانی از طریق کتاب، استفاده از مواد خواندنی منتخب به عنوان حمایت‌کننده‌ی درمانی در پزشکی و روانپزشکی و استفاده از خواندن‌ها به عنوان یک وسیله کمکی در درمان» را ارائه کرده است (۱۰). در قرون هجدهم و نوزدهم کتاب‌درمانی به صورت گسترده‌ای در آمریکا و اروپا به کار گرفته شده است و از سال ۱۹۰۴ میلادی به عنوان جنبه‌ای از حرفه کتابداری در آمریکا شناخته شده است (۱۲). مفهوم اصلی این اصطلاح آن است که کتاب خواندن می‌تواند بخشی از روند درمان و شفابخشی در دو زمینه جسمی و روانی باشد (۱۳). گرچه در متون قدیمی خود عبارت کتاب‌درمانی موجود نیست، اما یونانی‌های باستان ارزش مطالعه را تشخیص داده و کتیبه‌هایی را در سر در کتابخانه‌هایشان با عنوان «مکان‌هایی برای شفای روح» قرار داده بودند. حتی در کتاب مقدس انجیل (Bible) و قرآن نیز به این مفهوم اشاره شده است. چرا که مطالعه می‌تواند اثری درمانی بر فیزیک، سلامت ذهنی و رفاه یک بیمار داشته باشد. بنابراین در تمامی تعاریف متعدد و متنوع اطلاع‌درمانی به این طبیعت و سرشت درمانی اطلاعات اشاره شده است. اصطلاح «اطلاع‌درمانی» در سال ۱۹۹۲ میلادی، در مقاله‌ای در مجله جاما (The Journal of the American Medical Association) توسط Linder (Association: JAMA) معرفی گردید، اگرچه در آن زمان هیچ تعریف رسمی از آن ارائه نشد. اما توجه به مقاله Linder باعث شد که عموم مردم از کتابخانه‌های پزشکی استفاده نمایند. وی در این مقاله بیان داشت که «اطلاع‌درمانی هر بخش از اطلاعات است که بیمار را به سمت کشف بیشتر در مورد بیماری‌اش هدایت می‌کند». در این مقاله تعریفی رسمی از اطلاع‌درمانی بدین شکل ارائه شده است: «تأمین اطلاعات در زمینه درمان برای مردم در جهت بهبود سلامت و بهداشت جسمی و ذهنی آن‌ها» (۲).

اطلاع‌درمانی ابزارینوین در مدیریت بیماری‌هاست که هزینه سودمندی مناسبی برای بخش عظیمی از جمعیت بیماران مزمن دارد. این مفهوم را تجویز اطلاعات پزشکی مبتنی بر شواهد برای بیماران خاص، مراقبان و یا مصرف‌کنندگان خاص در زمان مناسب می‌دانند که در تصمیم‌گیری مرتبط با سلامتی یا فعالیت خود-مدیریتی به آن‌ها کمک می‌کند (۱۴). تجویز اطلاعات، از طریق اطلاع‌درمانی می‌تواند به صورت الکترونیکی قابل دسترس بوده و از بهبود نتایج سلامتی و کیفیت مدیریت بیماری پشتیبانی نماید (۱۵). همچنین اطلاع‌درمانی را استفاده از اطلاعات در فرایند درمان و مراقبت بیمار نیز دانسته‌اند که در آن اطلاعات نقش مداخله‌ای درمانی - مراقبتی دارد. اطلاع‌درمانی به اندازه دارو و آزمایشات تشخیصی در مراقبت بهداشتی - بالینی مهم است و در موارد خاصی تنها داروی مؤثر در بهبود سلامت ذهنی، فیزیکی و تندرستی محسوب می‌شود (۲، ۱۶). اطلاع‌درمانی مفاهیم سودمندی از کتاب‌درمانی و آموزش بیمار را در بر می‌گیرد و هدف آن اصلاح یا بهبود سلامت ذهن علاوه بر سلامت فیزیکی است. با این تعریف، اطلاعات می‌تواند به عنوان اثرات درمانی در نظر گرفته شود و این عقیده که اطلاعات، درمان است، ممکن است استفاده جدیدی از اصطلاح درمان در حوزه پزشکی باشد. امروزه کتاب‌درمانی، اطلاع‌درمانی و وب‌درمانی در اغلب کشورهای پیشرفته به عنوان یکی از راهکارهای درمانی مهم در کنار دیگر روش‌های درمانی چون پزشکی به کار می‌رود. این روش فقط

مدیریت اطلاعات سلامت / دوره‌ی دوازدهم / شماره‌ی اول / فروردین و اردیبهشت ۹۴

مراجعات مکرر جلوگیری کند. چنین اطلاعاتی باید معتبر، مستند و مکتوب باشند و برای هر بیمار اطلاعات خاص او به شکلی خاص ارائه شود. این اطلاعات باید مورد تأیید پزشک و یا سایر افراد دخیل در امر درمان قرار گیرد. اطلاعاتی که به بیماران مزمن داده می‌شوند، معمولاً به شکل شفاهی هستند و خیلی زود فراموش می‌شوند، به همین دلیل می‌توان با دادن انواع منابع اطلاعاتی همچون بروشورها، سی‌دی، پیامک و ابزارهایی مانند آن نیاز اطلاعاتی آنان را برآورده کرد. تجویز اطلاعاتی تا حد بسیار زیادی بیماران را از مراجعه به مراکز بهداشتی بی‌نیاز می‌کند (۱۸) و می‌تواند باعث کاهش هزینه‌های درمانی بیمار و خانواده وی شود. علاوه بر آن اثرات اقتصادی دراز مدت آن بر جامعه نیز قابل تأمل است.

اطلاع‌درمانی را می‌توان با دو رویکرد به کار گرفت: اطلاع‌درمانی پیشگیرانه و اطلاع‌درمانی با هدف درمان. در نوع اول به افراد روش‌های مناسب برای حل مسائل یا مشکلاتی که در آینده با آن مواجه خواهند شد، ارائه می‌گردد و در نوع دوم فردی که با مشکل روبه‌روست، در مورد افرادی با مشکلات مشابه مشکل او مطالعه می‌کند و از این طریق برای حل مسأله خود اقدام می‌کند (۱۹).

در واقع، در اطلاع‌درمانی پیشگیرانه، هدف پیشگیری از بروز بیماری از طریق دادن اطلاعات مناسب به افراد است، مانند ارائه اطلاعات کافی به خانواده‌ها، مدیران مدارس، کودکان و ... در خصوص معضلات و بیماری‌های مرتبط با عدم تحرک و بروز چاقی در کودکان. اما در اطلاع‌درمانی با هدف درمان، بیماری اتفاق افتاده است و ارائه اطلاعات تحت نظارت پزشک و تیم درمان به فرد بیمار یا خانواده وی صورت می‌گیرد.

در این جا هدف، بهبود فرآیند درمان با پیشگیری از عوارض بیشتر بیماری در فرد از طریق آگاهی‌رسانی به وی و خانواده‌اش است. این اطلاعات سلامت ممکن است در مورد دستورالعمل‌های تیم درمان، رعایت نوع تغذیه، انجام ورزش، پیگیری آزمایش‌های پزشکی، کنترل وزن، حمایت عاطفی خانواده و ... باشد.

مختصر به کتاب نبوده و شعر یا هر شکل دیگری از اطلاعات می‌تواند به عنوان ابزار درمان در آن استفاده شود.

در واقع، اطلاع‌درمانی اصطلاح عام‌تر بوده و دربرگیرنده همه انواع دیگر آن چون کتاب‌درمانی، وب‌درمانی، مجازدرمانی، موسیقی‌درمانی، آوادرمانی و ... می‌باشد.

رویکرد نهایی روش اطلاع‌درمانی برای توسعه پزشکی و مراقبت بهداشتی بیمار- محور به منظور کاهش ریسک‌های پزشکی، تضمین سلامت و امنیت بیمار و ارتقای پیامدهای پزشکی می‌باشد. این پدیده محصول فناوری‌های ارتباطی- اطلاعاتی و سایر رسانه‌هاست (۱۷).

اطلاع‌درمانی و آموزش به بیمار

آموزش به بیمار مفهومی نهفته در تعریف اطلاع‌درمانی است. عبارت‌های بسیاری برای ارائه اطلاعات به یک بیمار در رابطه با سلامت وی وجود دارد: آموزش بیمار، تدریس بیمار، آموزش بهداشت، مشاوره بیمار و غیره. تعاریف ارائه شده برای این اصطلاحات بر طبق نظر نویسندگان متفاوت، مختلف هستند. اصطلاح آموزش بیمار احتمالاً به شکل گسترده‌تری به کار برده می‌شود و توسط منابع بسیاری تعریف شده است. آموزش به بیماران یکی از شاخص‌های کیفیت پذیرفته شده درمانی است. تمام بیماران حق دارند در مورد حفظ و ارتقای سطح سلامت و پیشگیری از بیماری‌ها آموزش‌های مناسب را از سازمان‌های بهداشتی و درمانی دریافت نمایند. آموزش به بیماران فواید و نتایج مثبت زیادی چون کاهش هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی، افزایش کیفیت مراقبت‌ها، و کمک به بیمار در به دست آوردن استقلال و خودکفایی بیشتر را دربردارد.

اطلاع‌درمانی یکی از ابزارهای آموزش به بیمار است که جهت پشتیبانی اطلاعاتی بیمار و کاهش هزینه‌های اکثر بیماری‌های مزمن مانند آرتروز، بیماری‌های قلبی-عروقی، دیابت و مانند آن کاربرد دارد. بیمار مبتلا به یکی از این بیماری‌های مزمن معمولاً به کرات به پزشک مراجعه می‌نماید، در حالی که دادن اطلاعات در زمینه بیماری او می‌تواند از تشکیل صف‌های طویل در مطب پزشکان و

چه کسانی می‌توانند اطلاع‌درمانی کنند؟

پزشکان و اعضای تیم مراقبت و درمان از جمله مهم‌ترین کسانی هستند (۶) که به اطلاعات معتبر و روزآمد دسترسی دارند و می‌توانند این اطلاعات را در دسترس بیماران قرار دهند. با رشد فناوری اطلاعات و افزایش نامحدود منابع، پزشکان با مشکلاتی از جمله مهارت‌های محدود در جستجو و بازیابی اطلاعات و کمبود فرصت زمانی برای جستجوی اطلاعات روبرو هستند (۱۹). علاوه بر آن، آن‌ها غالباً به علت‌های مختلفی همچون فشار کاری در سیستم‌های مراقبت بهداشتی، کوتاهی مدت ملاقات با بیمار و سایر مسائل قادر نیستند که اطلاعات شفاهی یا چاپی کافی را برای برخورد با نیازهای اطلاعاتی بیماران‌شان در طی معاینه یا گفتگو با آن‌ها در اختیارشان قرار دهند. انتخاب مواد چاپی ویاسمیوبصری مناسب برای ارتباط مؤثر با بیمار بسیار مهم است. مردم با هر سطح تحصیلاتی، زبان ساده، تصاویر یا نمودارهایی را که به عنوان راهنماهای بصری به کار گرفته می‌شوند و یادگیری را تقویت می‌نمایند، ترجیح می‌دهند. مطالب آموزشی که برای بیماران تهیه می‌شود، می‌بایست در سطح تحصیلات ابتدایی و به زبان ساده نوشته شود. با توجه به این مسائل، وجود و حضور یک فرد دارای تخصص و مهارت اطلاع‌یابی می‌تواند نقش مهمی در تأمین نیازهای اطلاعاتی تیم مراقبت و درمان و در نتیجه ارتقای کیفیت خدمات پزشکی و درمانی داشته باشد. کتابداران پزشکی می‌توانند در این موارد به پزشکان کمک نموده و عمدتاً اشاعه منابع درست و مناسب اطلاعاتی به بیماران را تسهیل نمایند. آن‌ها در عین حال که در انتخاب منابع اطلاعاتی متخصص هستند، در سرویس‌های اطلاعات سلامت مشتری نیز درگیر هستند و می‌توانند به خوبی مطالب مبتنی بر شواهد و مناسب جهت مطالعه را برای بیماران و خانواده‌های آنان تأمین نمایند (۲۰-۲۱). همچنین می‌توانند دستورالعمل‌های تیم درمان را برای بیماران با استفاده از روش‌های مختلفی چون ایمیل، توزیع بروشور، ارسال پیامک و ... یادآوری نمایند.

فواید اطلاع‌درمانی: یکی از مهمترین مزایا برای شخصی

که اطلاع‌درمانی را دریافت می‌کند، توانایی فراهم کردن خود-مراقبتی است. خود-مراقبتی را به عنوان یک رفتار ارادی تعریف می‌کنند که شخص به خاطر خود، خانواده، دوستان یا اجتماع برای ارتقای سلامت یا درمان بیماری انجام می‌دهد. محققان دیگر تمرین خود-مراقبتی را شامل انواعی از فعالیت‌هایی همچون خودتشخیصی بر اساس تجربه قبلی، جستجوی توصیه‌هایی از دوستان و خانواده، خوددرمانی با داروهای بدون نسخه و درمان‌های خانگی، مجلات، کتاب‌های مشاوره، خواستن توصیه‌هایی از داروسازان یا مشاوره با یک متخصص مراقبت از سلامت می‌دانند (۲۲-۲۴). مزیت دیگر اطلاع‌درمانی خودکارآمدی یعنی اطمینان، توانمندسازی و قدرت در مراقبت از خود است. سومین مزیت اطلاع‌درمانی اجازه به افراد در مراقبت از خود برای کاهش استفاده از خدمات پزشکی و در نتیجه کاهش هزینه‌های مراقبت پزشکی است. با بهره‌مندی از اطلاع‌درمانی، مردم می‌توانند از عوارض پرهزینه بسیاری از بیماری‌های حاد و مزمن جلوگیری کنند. بررسی‌ها نشان داده است که افرادی که بیشتر در مورد بیماری خود آگاهی دارند قادر به تشخیص عوارض آن هستند، توانایی خود - مراقبتی بیشتری در جلوگیری از بیماری‌ها نیز دارند (۱۰).

افزایش دانش مردم در مورد بیماری خود و ارتقای سواد سلامت جامعه از فواید دیگر اطلاع‌درمانی است. از سوی دیگر، این روش رابطه بین بیمار و پزشک را نزدیک‌تر خواهد کرد، در حالی که دفعات مراجعه به پزشکان را کاهش می‌دهد.

نقش کتابداران پزشکی در اطلاع‌درمانی

دیر زمانی است که اهمیت رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در غرب شناخته شده است. در واقع در سال ۱۹۳۹ میلادی به عنوان یک حرفه جداگانه تشخیص داده شد و در سال ۱۹۴۷ میلادی، اتحادیه کتابخانه‌های پزشکی به‌طور رسمی یک برنامه آموزش تخصصی برای کتابداران پزشکی را پذیرفت. در سال ۱۹۴۸ میلادی اولین رشته کتابداری پزشکی به دانشگاه Library Service در رابطه

اطلاع‌درمانی به فرد کمک می‌کند که خود-مدیریتی رفتار یا تصمیم‌گیری بهداشتی وی به عنوان قسمتی از فرایند درمان بهبود یابد. در این میان نقش کتابداران بالینی، کمک به پزشکان از طریق تسهیل اشاعه منابع اطلاعاتی مناسب به بیماران و پیگیری آن است. کتابداران بالینی در خدمات اطلاعات بهداشتی مشتریان و بیماران درگیرند. آن‌ها اطلاعات مبتنی بر شواهد و مواد خواندنی مناسب را برای بیماران و خانواده‌های آنان تهیه می‌نمایند. برخی از آنان به شکل مستند و برخی به شکل غیر رسمی و شفاهی این اطلاعات را فراهم می‌کنند (۲۳).

چنین خدمت نوینی ممکن نیست مگر این‌که بیماران از ماهیت آن مطلع گردند و توسط تأمین اطلاعات مبتنی بر شواهد و مطمئن پزشکی در هنگام مراقبت، قدرتمند و مختار گردند (۳). بیش از دو دهه است که اطلاع‌درمانی در کتابخانه‌های علوم پزشکی کشورهای توسعه یافته ارائه می‌گردد (۲۴). خدمات اطلاعاتی کتابداران در این کشورها به دو دسته خدمات مستقیم و غیر مستقیم تقسیم‌بندی می‌شوند. نقش مستقیم کتابداران تأمین خدمات اطلاعات سلامت در زمینه کنترل و پیشگیری، بهداشت عمومی، طب مکمل، اثرات و تأثیرات جانبی داروها، تناسب و تغذیه مستقیم به بیماران و عموم مردم بدون هیچ‌گونه توصیه برای تصمیم‌گیری و بدون تجویز اطلاعات است که توسط یک ارائه‌دهنده خدمات بهداشتی مانند یک پزشک سفارش شده است. در زمانی که تجویز اطلاعات توسط پزشک صورت گرفته است، کتابداران می‌توانند نقش غیر مستقیم و حمایتی خود را بازی کنند، یعنی تأمین اطلاعات درست، مبتنی بر شواهد، جدید و ارجاع داده شده برای بیمار که قبلاً توسط پزشک تأیید شده است. بنابراین تأمین اطلاعات برای ارائه دهنده‌های خدمات بهداشتی و درمانی می‌تواند به عنوان نقش غیر مستقیم کتابداران در فرایند اطلاع‌درمانی فرض گردد (۳). به عبارت دیگر؛ می‌توان چنین گفت که کتابداران نقش مهمی در حمایت از خدمات اطلاع‌درمانی، ارتقای سواد بهداشتی جامعه و اشاعه اطلاعات سلامت برای عموم مردم و بیماران

با خدمات کتابخانه کلمبیا در نیویورک پیشنهاد شد. دومین رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در دانشگاه Emory در آتلانتا، در سال ۱۹۵۱ میلادی با تأکید بر روی منابع پزشکی و بیانیه‌های هیئت علمی دانشگاه پزشکی، تدریس شد (۲۱). در سال ۱۹۴۳ میلادی تعداد کتابخانه‌های پزشکی دو برابر شدند و در سال ۱۹۶۰ میلادی برنامه آموزشی کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و آموزش کتابداران پزشکی جدید توسعه زیادی یافت. در سال ۱۹۴۸ میلادی تلاش برای ایجاد یک طبقه‌بندی بزرگ سیستم جستجوی اطلاعات شروع شد و پایگاه‌های اطلاعاتی و سیستم‌های کامپیوتری کتابخانه ملی پزشکی تکامل یافت (۲۱).

از بارزترین سرویس‌هایی که کتابداران فراهم می‌آورند کمک به - کاربران برای فهم نیازهای اطلاعاتی آن‌هاست که نوعی اطلاع‌درمانی محسوب می‌شود. تعامل با کتابدار مرجع می‌تواند بسیار شبیه به رفتن نزد یک روان‌درمانگر خوب باشد. کسی که از طریق پرسیدن ماهرانه سؤالات، شما را وامی‌دارد که در مورد چیزهای که شما را آزار می‌دهد، صحبت نمایید. در ابتدا تنها حس می‌کنید که وضعیت بد است (شما به اطلاعات نیاز دارید) و در صحبت آن‌قدر ماهر نیستید که بتوانید به وضوح موضوع را بیان نمایید. بعد از کمی بحث با کتابدارها مسئله روشن شده و می‌توانید بیشتر بر آن متمرکز شوید. کتابداران به شکل حرفه‌ای تربیت شده‌اند تا این «مصاحبه‌های مرجع» را انجام دهند (۲۲) و اهمیت چنین مصاحبه‌هایی زمانی که مراجعه‌کنندگان، بیمارانی با نیازهای اطلاعاتی خاص هستند، آشکار می‌شود. یکی از نقش‌های کتابدار و اطلاع‌رسان پزشکی در پیوند با پزشکی مبتنی بر شواهد، کتابداری بالینی است. کتابدار بالینی پاسخ‌های مرتبط با پرسش‌های بالینی متخصصان بالینی را بر اساس اطلاعات معتبر ارائه می‌کند (۱۳). همچنین می‌تواند به بیماران و پرسش‌های آن‌ها در مورد بیماری‌شان پاسخ دهد یا آن‌ها را در بازیابی اطلاعات مناسب یاری کند. در ایران و خارج از ایران اصطلاح اطلاع‌درمانی با عناوین متفاوتی از جمله خود-مراقبتی (Self-Management) به کار می‌رود.

بنیادی را برای افزایش سلامت مردم به وجود آورد. ناگفته نماند در گسترش استفاده از اطلاع‌درمانی موانع متعددی وجود دارد که بایستی مورد توجه قرار گیرد. این موانع شامل کیفیت محتوای اطلاعات، مسائل محرمانگی و تعهد، توانایی فرد برای فیلتر کردن مقدار زیادی اطلاعات و اطمینان از مفید بودن اطلاعات به دست آمده متناسب با نیاز استفاده‌کنندگان (هم از دیدگاه بیماران و هم متخصصان درمانی) و نیز هزینه فراهم‌آوری اطلاع‌درمانی شامل امکان بازپرداخت هزینه می‌باشد. همچنین احتمال مقاومت و عدم پذیرش اطلاع‌درمانی توسط بیماران و تیم درمان در ایران به دلیل مباحث فرهنگی و اجتماعی و طبقه‌بندی مشاغل وجود دارد. در آخر می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از سایر تخصص‌های پیراپزشکی از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌تواند بر بهبود سلامت بیماران مؤثر باشد. این امر با توجه به کمبود پزشکان در جامعه و نبود وقت کافی آنان، همچنین هزینه‌های زیاد درمان اهمیت زیادی پیدا می‌کند. در این صورت از مراجعات مکرر بیماران مزمن به مراکز درمانی کاسته خواهد شد و از سوی دیگر تیم درمان از پیگیری و اجرای صحیح دستورالعمل‌های خود توسط بیماران اطمینان خواهند یافت. در نهایت، پیاده‌سازی و اجرای اطلاع‌درمانی در ایران، نیازمند آماده‌سازی بسترهای مناسب فرهنگی، اجتماعی، و سازمانی و حمایت توأم مسئولان ذیربط در حوزه پزشکی و کتابداری پزشکی می‌باشد. به منظور آماده‌سازی این بسترها، لازم است دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از دانش‌آموختگان و اعضای هیئت علمی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در بیمارستان‌های آموزشی تحت پوشش آن دانشگاه و در کنار تیم درمان استفاده کنند. همچنین تغییر در سرفصل‌های این رشته و افزودن دروسی در رابطه با اطلاع‌درمانی و سایر زیرحوزه‌های آن چون کتاب‌درمانی، وب‌درمانی و بازگرداندن برخی از دروس سرفصل قدیمی این رشته (مانند علوم آزمایشگاهی، بیماری‌شناسی، فیزیولوژی، داروشناسی، و ...) که شباهت و نزدیکی بیشتر این رشته را با رشته‌های پزشکی و پیراپزشکی به دنبال داشت، ضروری می‌نماید.

دارند. با این که چنین امری رسالت کتابداران بالینی و پزشکی است (۲۵-۲۷)، اما می‌تواند توسط کتابداران کتابخانه‌های عمومی نیز با هدف اشاعه اطلاعات سلامت و ارتقای سواد سلامت جامعه پیاده‌سازی شود (۱۶). از آنجایی که اطلاعات سلامت در دنیای امروز چندوجهی است و تحت تأثیر محیط‌های الکترونیکی و فناوری اطلاعات قرار دارد، نقش کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز چندوجهی خواهد بود. مهم‌ترین وظیفه‌ی کتابداران پزشکی، اطلاع‌رسانی به موقع و تخصصی به بیمار و خانواده آنان و تیم درمان است. کتابداران باید همیشه در دسترس مراجعه‌کنندگان باشند و با احساس مسئولیت از خواسته‌های برحق آنان حمایت کنند (۱۹). علاوه بر آن، کتابداران می‌توانند با توسعه خود و کتابخانه‌ها در امر آموزش مراجعان نیز مشارکت داشته باشند. باید توجه داشت که نقش اطلاع‌رسانان و کتابداران پزشکی در اطلاع‌درمانی یک نقش ضروری است. کتابداران می‌توانند با تهیه و دسترس‌پذیر نمودن اطلاعات و فراهم‌آوری آن به بیماران، خانواده‌های آنان و تیم درمان را دریافتن اطلاعات مرتبط کمک کنند و به طور غیرمستقیم از تراکم مراجعات آنان به مراکز درمانی و پزشکان و همچنین هزینه‌های درمان بکاهند (۲۸-۲۹).

نتیجه‌گیری

امروزه استفاده از روش‌های ساده، ارزان و دسترس‌پذیری همچون اطلاع‌درمانی در کشورهای پیشرفته موجب کاهش هزینه درمان، زمان و تعدد مراجعات بیماران مزمن به مراکز درمانی شده است. به کارگیری این روش‌ها در کشور ما نیز می‌تواند نتایج قابل توجهی را به دنبال داشته باشد. شاهراه‌های اطلاعاتی موجود می‌توانند یک سیستم ارائه اطلاعات واحد را برای اطلاع‌درمانی راه‌اندازی کنند. سیستم‌های آن‌لاین مانند بولتن‌ها، اینترنت، و دیگر سیستم‌ها می‌توانند دسترسی به اطلاعات سلامت را فراهم نموده و به علاوه اطلاعاتی را در اختیار بیمار و خانواده او قرار داده و اطلاعات آن‌ها را تقویت نماید. چنین روش‌هایی می‌تواند بیماران را در غلبه بر بیماری‌ها به خصوص اشکال مزمن آن‌ها کمک نماید و

References

1. Woods Collins B, Sasser BA. Medical Self-managing-the Hospital Librarian's role in Medical Reference Services Quarterly. Yousefi A, Trans. Information Science Journal 2003; 17(1,2): 152-62.
2. Mitchell DJ. Toward a Definition of Information Therapy. Proc Annu Symp Comput Appl Med Care 1994:71-5.
3. Gavgani VZ. Information Therapy (Ix) and Patients' Preference. International Journal of Computational Models and Algorithms in Medicine (IJCMAM) 2011; 2(2):42-50.
4. Yarahmadi A. A Survey on the Effects of Non-Attendance Information Therapy on the Control of Glycosylated Hemoglobin (HbA1C) in Isfahan Type 2 Diabetic Patients in 2013. [Thesis]. Isfahan: Iran, Isfahan University of Medical Sciences; 2013. [In Persian]
5. Aniruddha M. Using Information Therapy to put Patients First. Chapter 6. Health Education Library for People.[On Line]. Available from: URL: <http://www.slideshare.net/malpani/using-information-therapy-2014-upload>
6. Zare_Farashbandi F, Ashrafi_Rizi H, Shahrzadi L, Papi A. Information Therapy Center in Isfahan University of Medical Sciences: What and Why. Health Information Management Journal 2012; 9(4). 445-7. [In Persian]
7. Zare_Farashbandi F. Bibliotherapy and Information Therapy. Lecture Presented on the Occasion of Book Week. Management and Medical Information Science. Isfahan University of Medical Sciences. 16 November 2011; Isfahan, Iran. [In Persian]
8. Nola X. Bibliotherapy. Zare_Farashbandi F, Trans. Jundishapur Paramedical Sciences Journal. 2007;1(2):65-8.[In Persian].
9. Yarahmadi A, Zare_Farashbandi F, Kachouei A, Nouri R, Hassanzadeh A. Effects of Non-Attendance Information Therapy on the Control of Glycosylated Hemoglobin (HbA₁C) in Type 2 Diabetic Patients. J Educ Health Promot. 2014; 3: 90.
10. Edwards A, Elwyn G. Shared Decision-Making in Health Care: Achieving Evidence-Based Patient Choice. 2nd Ed. New York: Oxford University Press; 2009. pp.414.
11. Zare_Farashbandi F. Bibliotherapy. Lecture Presented at the Fifth Monthly Conference of the Iran Library Association and Information Science, Khozestan Branch, 16 April 2005; Ahvaz, Iran.
12. Mitchell DJ. A Model of Information Therapy: Definition and Empirical Application. Ann Arbor: University of North Texas; 1999.
13. Baloch Zeratkari K. Effect of Bibliography on Mild Depression among Female Students of Rehabilitation Faculty of Iran University of Medical Sciences in the Second Semester 2002-2003. [Thesis]. Tehran: Iran, Iran University of Medical Sciences; 2003. [In Persian]
14. Tabrizi M, Tabrizi O. Book Therapy: psychotherapy with the use of Reading Techniques. Tehran: Faravaran; 2009. [In Persian].
15. Zare_Farashbandi F. Bibliotherapy. Lecture Presented at the College of Paramedical Weekly Scientific Conference. 16 November 2007; Ahvaz, Iran.
16. Mettler M, Kemper DW. Information Therapy: the Strategic Role of Prescribed Information in Disease Self-management. APLAR Journal of Rheumatology 2005; 8: 69-76.
17. Gavgani VZ. Evidence-based Approach among the Clinical Faculty Members. Medical Journal of Tabriz University of Medical Sciences 2006; 28(1):61-6.[In Persian].
18. Kemper DW, Mettler M. Information Therapy: Prescribed Information as a Reimbursable Medical Service. Boise: Healthwise: Incorporated; 2003. pp3.
19. Nouruzi AR. Infotherapy or Bibliotherapy: Alternative Medicine. Information Clinic 2011; 1(1): 1-18. [In Persian].
20. Shokrane Nane Karan F. Medical Information Services Bedside Patients. Electronic Journal 2008; 9(1):1-6. [In Persian].
21. Talachi H, Ravaghi H, Ayatollahi H, Atlasi R. The Scientific and Practical Features of Clinical Librarians with an Emphasis on Their Role in the Process of Evidence-based Medicine: A Literature Review. Health management 2012; 15(47).12-7. [In Persian]
22. Kemper DW, Lorig K, Mettler M. The Effectiveness of Medical Self-care Interventions: a Focus on Self-Initiated Responses to Symptoms. Patient Educ Couns 1993 ;21(1-2):29-39.
23. Gant R. The Health Information Handbook: Resources for Self-care. Brookfield:Grower publishing; 1986.
24. Fries J. Reducing Health Care Cost by Reducing the Need and Demand for Medical Services. New England Journal of Medicines 1993: 329(5):321-5.

25. Schneider J. Information Therapy and Librarians: Quality Prescriptions for Health. *Journal of Hospital Librarianship* 2005; 5(4):73-80.
26. Charles RF. Clinical librarianship. *Annals of Internal Medicine*. 2001; 135(11): 1009-1010.
27. Schneider J. Information therapy and librarians: quality prescriptions for health. *Journal of Hospital Librarianship* 2005; 5(4):73-80.
28. Gavvani VZ. Role of Medical Librarians in Information Therapy (Ix): Study of Problems and Prospects in Iran and India. [Thesis]. Osmania: Univ. Hyderabad, India; 2009.
29. Kemper DW, Mettler M. Information Therapy: Prescribing the Right Information to the Right Person at the Right Time. *Manage Care Quarterly* 2002;10(4):6-43.

Information Therapy: A New Approach with Old Concept in Improvement of Chronic Diseases

Firoozeh Zare_Farashbandi¹, Azam Yarahmadi²

Review Article

Abstract

Considering the importance of health information in the current era and need to get it by patients and their families despite the tremendous costs of treatment that they are facing with them necessity use of inexpensive and more cost-effective treatment strategies is felt. Information therapy including easy, available and low cost treatment methods that nowadays in most developed countries can be used as one of the important therapeutic approaches alongside other therapies. Unfortunately, in Iran the role of such medical librarians in it remains unknown. Information therapy is providing the right information at the right time for the right patient to improve people's mental and physical health and help patients. This study is a narrative overview and its aim is review of the definitions and concepts of information therapy, its role in educating patients, its advantages and the role of the medical librarians in that. For gathering appropriate articles, the key words "information therapy", "bibliotherapy", "medical librarians", "libraries" and "chronic diseases" are searched in databases SID, Magiran, ISI, Web of Science, Pubmed, Science Direct, Ebsco, Springer, IranMedex, Irandoc, Noormags, Elsevier, MDConsult, Emerald, and Proquest from Azar 1390 till Mordad 1392. After studying the retrieved documents, 40 documents were selected and reviewed. Literature review showed that medical librarians and information communicators have an effective role in improving health care processes through information therapy and its sub along with health care team including physicians, nutritionists, psychologists, counselors and specialists in other discipline. Meanwhile because novelty of such approach in Iran It is essential that the role of the medical librarian introduce and explain for related medical experts and officials, and the necessary infrastructure be done.

Keywords: Informatics; Therapy; Librarians; Patient Education; Chronic Diseases.

Received: 12 Nov, 2014

Accepted: 20 Sep, 2014

Citation: Zare_Farashbandi F, Yarahmadi A. **Information Therapy: A New Approach with Old Concept in Improvement of Chronic Diseases.** Health Inf Manage 2015; 12(1):135.

1- Assistant Professor, Medical Library and Information Sciences, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

2- MSc, Medical Library and Information Sciences, Faculty of Information and Management, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: a_yarahmady@yahoo.com